

O IMPACTO SOCIOECONÓMICO DOS PRINCIPIOS E VALORES DA ECONOMÍA SOCIAL GALEGA

© Foro pola Economía Social Galega (FOROESGAL)

Realizado por Abay Analistas Económicos, S.L.

Equipo de traballo

Mª Isabel Martínez Martín

Rosa Santero Sánchez

Belén Castro Núñez

Resumo executivo

INTRODUCCIÓN

A economía social (ES) ten cada vez maior presenza no debate político, non só a nivel estatal senón tamén internacional, en especial no contexto da Axenda 2030 para o Desenvolvemento Sostible das Nacións Unidas, onde o compromiso da ES coa consecución dos Obxectivos de Desenvolvemento Sostible (ODS) é claro.

A pesar do sinalado recoñecemento crecente da ES, atópanse algunhas limitacións á hora de visibilizar a súa contribución á sociedade, en parte debido a que esta contribución supera os límites da esfera económica e a que se adentra no ámbito da utilidade e do benestar social, cunha implicación directa sobre a cohesión social e territorial, conceptos de maior complexidade en termos de medición.

Nas últimas décadas viuse un crecente interese por comprender o impacto das organizacións máis alá dos seus resultados económicos e así poder captar outros factores importantes como a súa contribución ao benestar dos seres humanos ou á sostibilidade ambiental, aspectos que non quedan recollidos nas variables tradicionais puramente económicas e financeiras. Por iso, é fundamental seguir desenvolvendo metodoloxías que complementen o impacto económico ou financeiro, de xeito que se visibilice o valor social global e a achega que realizan as organizacións á sociedade, máis alá da actividade económica, e que poidan aproximarse á medición doutros aspectos como a súa contribución á cohesión social ou á cohesión territorial.

A aproximación á medición do impacto socioeconómico dos valores da ES foi abordada en España a nivel nacional (Martínez *et al.*, 2013, Martínez *et al.*, 2019). Os principios da ES proporcionan un marco de análise para o valor específico das entidades pertencentes a ela. A partir da hipótese de que estes principios supoñen un comportamento diferencial destas entidades respecto doutras empresas, púidose avanzar cara á valoración económica e social deses principios. A metodoloxía aplicada á revisión e medición dos diferentes efectos enmarcan estes estudos no grupo de análise de impacto con microdatos, contrafactuais e técnicas cuantitativas, un dos máis completos para poder establecer causalidade na avaliación de impacto.

O obxectivo deste proxecto é visibilizar e cuantificar a contribución diferencial que a ES galega realiza no seu territorio, a través dun crecemento económico máis sostible. É dicir, realizar unha análise de impacto que permita coñecer mellor as implicacións que os principios das entidades de ES teñen sobre a sociedade galega e chegar a unha valoración económica destes principios. A tese de partida é que os principios que comparten estas entidades -primacía das persoas e do fin social sobre o capital- motivan un comportamento diferente ao das empresas mercantís en canto á composición dos seus cadros de persoal, ás condicións de traballo, á súa especialización produtiva e á súa localización xeográfica, entre outros. Esta formulación permite realizar unha análise de impacto para coñecer mellor as implicacións que os comportamentos diferenciais entre entidades de ES e empresas mercantís teñen sobre a sociedade, e chegar a unha cuantificación monetaria destes.

En España, a Lei 5/2011, do 29 de marzo, de economía social, define o que é a ES, concreta os seus principios orientadores e establece que tipos de entidades que forman parte dela: as cooperativas, as mutualidades, as fundacións e as asociacións que leven a cabo actividade económica, as sociedades laborais, as empresas de inserción, os centros especiais de emprego, as confrarías de pescadores, as sociedades agrarias de transformación e as entidades singulares creadas por normas específicas que se rexan polos principios establecidos na norma sinalada. No caso de Galicia, o artigo 6 da Lei 6/2016, engade aos anteriores tipos de entidades, as comunidades e mancomunidades de montes veciñais en man común, ademais de entidades que realicen actividade económica e empresarial, cuxas regras de funcionamento respondan aos principios regulados no seu artigo 5, e que sexan incluídas no Catálogo galego de entidades da economía social.

As achegas deste proxecto están vinculadas ao obxectivo principal sinalado arriba; á sistematización da análise de impactos da ES, cunha clara incursión no ámbito da utilidade social, e á medición e monetización destes.

CARACTERÍSTICAS DAS EMPRESAS E ENTIDADES DA ECONOMÍA SOCIAL GALEGA

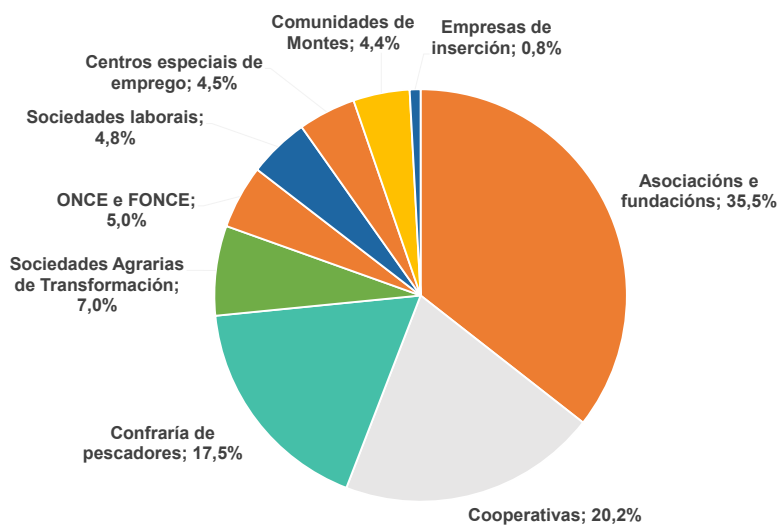
A ES ten un peso significativo no tecido empresarial galego: 5 de cada 100 empresas ou entidades do sector privado pertencen a ela. A provincia da Coruña aglutina o 43,9% das empresas e entidades da ES e Pontevedra, un 35,5% adicional, acadando en conxunto o 80% deste tipo de organizacións. Lugo representa o 11,2% das entidades e Ourense, o 10,7%.

En relación co peso que os distintos tipos de entidades teñen no conxunto da economía social, en termos do número de entidades, as comunidades de montes son as máis numerosas, pois representan preto do 40% do total de entidades, seguidas das asociacións e fundacións (20,1%), das cooperativas (18,0%) e das Sociedades Agrarias de Transformación (14,6%).

Con todo, en termos de emprego as asociacións e fundacións aglutinarían máis dun terzo do total do emprego da economía social galega (35,5%), seguidas das cooperativas (20,2%) e das confrarías de pescadores (17,5%) (Gráfico 1).

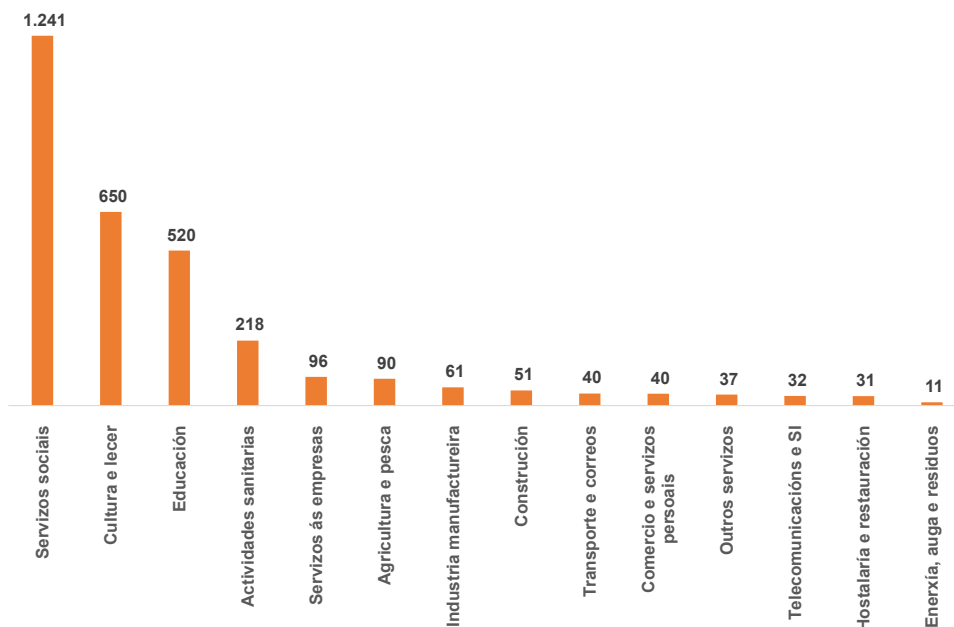
A economía social galega ten unha forte especialización nos Servizos sociais, onde o peso relativo deste sector na economía social é 12 veces superior ao que ten na economía mercantil. Aínda que en menor medida, tamén ten unha importante especialización en Cultura e lecer (6,5 veces superior), Educación (5 veces superior) e Sanidade (2 veces superior) (Gráfico 2).

Gráfico 1. Distribución do emprego da economía social galega atendendo ao tipo de entidade. Ano 2018

Fonte: Elaboración propia a partir do Libro branco da economía social en Galicia (Cancelo y Botana, 2019).

Gráfico 2. Especialización sectorial da economía social fronte á economía mercantil. Ano 2018. Índice de especialización (economía mercantil =100)

Fonte: Elaboración propia a partir da Mostra Continua de Vidas Laborais (2017).

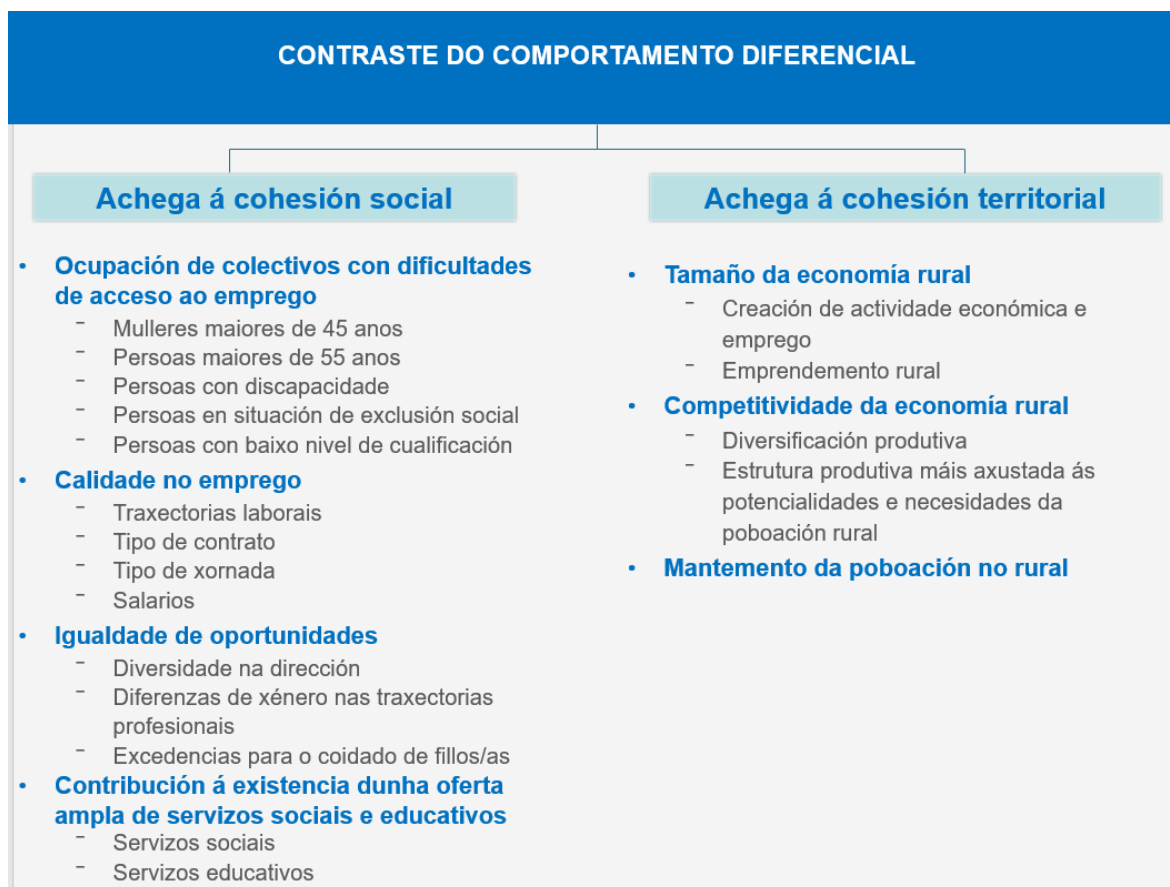
O VALOR SOCIOECONÓMICO DOS PRINCIPIOS DA ECONOMÍA SOCIAL

A tese de partida desta análise de impacto pódese concretar en tres preguntas clave: amosan as empresas da ES galega un comportamento diferente ao das empresas mercantís?; se é así, como afectan esas diferenzas á sociedade?; e, por último, como podemos medir eses efectos sobre a sociedade en unidades monetarias?

A análise de impacto que se desenvolveu aquí afondou na metodoloxía aplicada en Martínez *et al.* (2019) para a economía social nacional, que permite medir e valorar unha boa parte dos efectos relacionados cos principios da economía social. Esta metodoloxía adéntrase na xeración de valor social (ou da utilidade social), enmárcase na análise con contrafactuais apoiada en amplas mostras e avanza notablemente na valoración monetaria do impacto. Co obxecto de medir os aspectos diferenciais das empresas de ES, deseñáronse grupos de control integrados por sociedades limitadas e sociedades anónimas (que non pertencen á ES) e polos seus traballadores, que actúan como referentes na medición das peculiaridades da ES. A principal fonte de información utilizada é a Mostra Continua de Vidas Laborais, publicada pola Dirección Xeral da Seguridade Social (Ministerio de Inclusión, Seguridade Social e Migracións, 2018). Esta base de datos permite obter unha mostra de traballadores/as de diferentes entidades da ES. En concreto, a mostra identificada é de 383 entidades de ES en Galicia, con 1.163 traballadores/as, co que se obtén un grupo de control de economía mercantil (SA e SL) de dimensións semellantes.

A hipótese para verificar é que os principios que comparten as empresas e entidades da ES galega se traducen nun comportamento diferencial que lle afecta á configuración dos seus cadros de persoal e ás condicións de traballo dos seus empregados/as, á súa especialización produtiva e á súa localización xeográfica. E que todo iso supón unha importante contribución á cohesión social e á cohesión territorial (Gráfico 3).

Gráfico 3. Contraste do comportamento diferencial das entidades e empresas de economía social en relación á súa achega á cohesión social e territorial

Fonte: Elaboración propia.

2.1. O comportamento das empresas e entidades da economía social é diferente

A nivel empírico, constatáronse a maioría dos efectos teóricos asociados aos principios da ES. Polo tanto, en relación coa primeira das preguntas expostas, cómpre sinalar que as empresas e entidades da ES galega se comportan de forma diferente ás mercantís e que iso se traduce nunha contribución moi positiva para o conxunto da sociedade.

A economía social contribúe a un crecemento inclusivo e á redución das desigualdades

Os **efectos sobre a cohesión social** céntranse en catro áreas: ocupación de colectivos con dificultades de acceso ao emprego, calidade no emprego (estabilidade e outras condicións de traballo), igualdade de oportunidades e oferta de servizos sociais e educativos.

Os potenciais **efectos sobre a cohesión territorial** agrúpanse en tres grandes áreas: efectos relacionados coa creación de actividade económica e emprego nas cidades intermedias e zonas rurais, efectos relacionados coa competitividade da economía rural e efectos asociados co mantemento da poboación rural.

Os resultados obtidos confirman a existencia dun **comportamento diferencial xerador de valor social** a través de:

1.- **A creación de emprego inclusivo.** A economía social galega incorpora, en moita maior medida ca a economía mercantil, colectivos de traballadores con dificultades específicas de acceso ao emprego como mulleres maiores de 45 anos, persoas maiores de 55 anos, persoas con discapacidade e persoas en situación ou risco de exclusión social.

2.- **A economía social galega conta cunha menor porcentaxe de traballadores/as a xornada parcial** (o 26,7% ten este tipo de xornada fronte ao 35,5% nas empresas mercantís). Ademais, e dado que a parcialidade está moi ligada ao emprego feminino e unha gran parte é non desexada, cómpre salientar tamén que as menores taxas de parcialidade son especialmente favorables á economía social nos colectivos con maiores dificultades de acceso ao emprego (mulleres maiores de 45 anos, traballadores maiores de 55 anos, traballadores con discapacidade e traballadores de baixa cualificación).

3.- **Maiores niveis de estabilidade no emprego.** As traxectorias laborais dos traballadores/as da economía social son máis estables: o 59,7% do seu persoal tivo unha ou máis experiencias de emprego continuadas (non tivo ningún episodio de desemprego) no período analizado, mentres que nas empresas mercantís esta porcentaxe se reduce ao 41,7%. Así mesmo, o número medio de episodios de emprego confirman tamén a maior estabilidade nas traxectorias dos/as traballadores/as da economía social (que teñen, de media, 3,8 episodios por cada 10 anos de vida laboral fronte a 10,5 no grupo de control).

4.- Os **niveis salariais**, aproximados polo valor da mediana, son **superiores** na economía social, tanto para o total de traballadores/as como para a maioría de colectivos considerados. No caso da economía social, o valor da mediana, un indicador máis correcto ca a media dada a alta dispersión, a diferenza ascende ao 20,1% (20.626€ na economía social fronte a 17.171€ na mercantil). **As diferenzas salariais positivas son aínda maiores no caso dalgúns colectivos con especiais dificultades para acceder ao emprego.** Así, as mulleres cobran un 28% máis de salario na economía social; os traballadores maiores de 45 anos, un 22%; e os maiores de 55 anos, un 26%. A diferenza é especialmente elevada no caso das persoas con discapacidade, cuxo salario medio é un 70% superior na economía social ca na mercantil.

5.- **Menor dispersión salarial.** Os niveis salariais son moito máis igualitarios. A menor dispersión salarial débese sobre todo a unha maior contención nos salarios dos postos de alta dirección e alta cualificación (cun salario superior ao salario medio global nun 65,0% mentres que na economía mercantil esta diferenza é do 102,0%).

6.- **Maiores niveis de igualdade nas empresas.** Así o amosan os mellores resultados obtidos nas fendas salariais de xénero, que son claramente menores, e as posibilidades de conciliar mellor vida familiar e profesional (Táboa 1).

Táboa 1. Fendas salariais de xénero nas empresas e entidades da economía social e da economía mercantil en Galicia. Ano 2017. Diferenzas respecto aos homes da súa mesma categoría (salario dos homes =100).

	Economía social total		Economía mercantil	
	Homes	Mulleres	Homes	Mulleres
Total traballadores/as	100	88	100	73
De 25 a 44 anos	100	91	100	73
De 45 a 54 anos	100	90	100	66
De 55 e máis anos	100	87	100	67
Ámbito urbano	100	99	100	78
Ámbito rural	100	80	100	71

Só se inclúen persoas que traballaron todo o ano 2017 e que o fixeron a xornada completa.
 Fonte: Elaboración propia a partir da Mostra Continua de Vidas Laborais (2017).

7.- Ampliación da oferta privada de servizos sociais e educativos. A especialización produtiva da economía social en servizos ligados á dependencia e á atención de persoas maiores e con discapacidade é significativa (acada case o 40,0% do total da oferta e aumenta ata o 50,7% no caso dos servizos sociais sen aloxamento fronte a unha presenza do 5,3% no conxunto do tecido produtivo). Nos servizos educativos a economía social ten tamén unha presenza relativamente alta (21,2% dos oferentes).

A economía social xera actividade, emprego e oferta de servizos clave nas zonas rurais

No ámbito da cohesión territorial, a análise empírica confirma tamén a maior presenza relativa da economía social nas cidades intermedias e zonas rurais e a súa significativa contribución á creación de actividade e emprego, á competitividade das economías locais e á fixación de poboación neste ámbito:

1.- A economía social sitúase maioritariamente en concellos menores de 40.000 habitantes, especialmente a economía social de mercado: o 68,0% do seu persoal reside nestas zonas fronte ao 62,8% das empresas de economía mercantil.

2.- A localización da economía social por ámbito xeográfico ten importantes efectos sobre a economía rural xa que unha parte significativa está vinculada a ela.

a.- O efecto máis inmediato é a **creación de actividade e emprego:** o 5,1% das empresas e entidades rurais e o 3,6% do emprego rural pertencen á economía social.

b.- A contribución da economía social ás cidades intermedias e zonas rurais canalízase tamén a través do emprendemento. Así, se se consideran só as empresas máis novas, o 59,6% das empresas da economía social situouse en cidades intermedias e zonas rurais (67,4% no

caso da economía social de mercado) e o 40,4% en grandes cidades. No caso da economía mercantil, estas porcentaxes son do 53,4% e do 46,6%, respectivamente.

c.- A distribución sectorial das empresas da economía social amosa tamén unha maior dispersión por sectores, co que se favorece a **diversificación da economía rural**, aspecto de grande importancia na súa competitividade.

d.- A economía social **mellora a competitividade das economías rurais** a través do desenvolvemento de determinadas ramas que ou ben permiten un mellor aproveitamento das potencialidades ou ben achegan unha oferta de servizos sociais e educativos que é vital para frear a perda de poboación. Unha boa mostra do protagonismo da economía social de mercado no desenvolvemento de tecido produtivo e de valor engadido nestas zonas é o seu peso nas ramas agroalimentarias (o 33,3% das empresas dedicadas á produción agrícola combinada con produción gandeira ou do procesamento de froitas e verduras son empresas de economía social. E na produción gandeira esta porcentaxe acada tamén o 24,6%). A presenza da economía social é moi significativa tamén na educación e nos servizos á dependencia, contribuindo de forma decisiva á existencia dunha oferta suficiente e diversa.

e.- A achega ás zonas rurais vese apoiada por outros aspectos que inciden de forma positiva na decisión de manter a residencia nestas zonas, como é o caso da **estabilidade do emprego e dos salarios**, que tamén son maiores nas empresas de economía social.

2.2. O impacto dos principios da economía social sobre o emprego

Co obxectivo de aproximar o impacto dos principios da economía social compárase o escenario real cun escenario alternativo (e hipotético) no que as empresas de economía social “perden os seus principios” e pasan a comportarse como empresas mercantís (adoptan decisións en relación coa contratación, a especialización ou a localización semellantes a estas últimas). Os cambios observados dan contido ao impacto dos principios da economía social, que pode dimensionarse, como se fai neste estudo, en número de empregos e en unidades monetarias (euros).

O impacto que terían sobre o emprego os principios da economía social en termos de cohesión social, isto é, o que sucedería se esta comportácese como a economía mercantil, concrétese nos seguintes puntos (Táboa 2):

- **O emprego sería menos inclusivo.** Máis de **6.600 traballadores/as** pertencentes a algún colectivo con dificultade de acceso á ocupación perderían o seu emprego. Deles, 4.578 serían traballadores/as con discapacidade, case 350 traballadores/as en situación de exclusión social e 796 maiores de 55 anos, 328 mulleres maiores de 45 anos e 631 traballadores de baixa cualificación.
- **Con menores niveis de estabilidade.** Ao ano, preto de 5.000 traballadores/as que gozaron de períodos continuos de emprego na economía social de mercado pasarían a ter unha ou máis experiencias de desemprego. Deles, 2.700 serían empregados por conta propia (socios das empresas de economía social).
- **Con peores condicións salariais.** Posto que os salarios na economía social galega son máis elevados ca nas empresas mercantís, se as empresas de ES se comportasen como

mercantís habería **case 40.000 traballadores/as que verían reducidos os seus ingresos salariais.**

- **Menor igualdade de xénero nas empresas.** As mulleres traballadoras galegas retrocederían en logros laborais. De feito, **máis de 20.000 traballadoras verían como se incrementaría a súa fenda salarial** respecto dos seus compañeiros varóns.
- **E o cadro de persoal perdería posicións na conciliación da vida persoal e familiar** xa que máis de **100 traballadores/as** da economía social galega **non se acollerían ás excedencias para o coidado** de ascendentes ou descendentes.
- **E a oferta privada de servizos sociais ou educativos sería menor e máis homoxénea.** Se se anulase a especialización da economía social de mercado, perderíanse no sector privado máis de 9.600 empregos en servizos á dependencia e outros servizos sociais e uns 4.300 en servizos de educación, o que lle afectaría tanto ao nivel como á diversidade na oferta nestas actividades.

Identificáronse tamén importantes **efectos da economía social sobre a cohesión territorial**, pero a súa medición é moito máis complexa e só se puido realizar para un número reducido deles. Aínda así, os resultados son tamén moi relevantes. Neste sentido, é importante presentar a avaliación do impacto directo sobre a cohesión territorial de forma independente, sen descontar as persoas xa incluídas na contribución á cohesión social, para visibilizar a achega da economía social galega na súa contorna rural. Se as empresas da economía social pasasen a tomar as súas decisións de localización como o fan as empresas mercantís, perderíanse máis de 2.700 empregos nas zonas rurais. Pero esta contribución é moi superior en termos cualitativos xa que aproximadamente o 50% destes empregos estarían ocupados por mulleres e serían de cualificación media ou alta. Ademais, hai que ter en conta que se perderían uns 200 empregos de persoas con discapacidade.

Por outra banda, **a especialización da economía social galega tamén se traslada ao mundo rural**, especialmente naqueles **sectores máis ligados ao mantemento da poboación, como os servizos sociais e a educación.** Se estas empresas se comportasen coma as mercantís, nesta contorna desaparecerían 8.762 empregos da oferta privada destas actividades e máis de 7.000 persoas ligadas a estes concellos poderían desprazarse a zonas urbanas.

Táboa 2. Contribución dos principios da economía social galega á cohesión social. Impacto contabilizado en número de persoas.

	Nº de persoas
CONTRIBUCIÓN Á COHESIÓN SOCIAL	
1. Ocupación de colectivos con dificultades de acceso ao emprego (nº de traballadores/as que perderían o seu emprego)	6.678
Traballadores/as con discapacidade	4.578
Traballadores/as en situación de exclusión social	346
Traballadores/as maiores de 55 (sen discapacidade)	796
Mulleres maiores de 45 anos (sen discapacidade e menores de 55 anos)	328
Traballadores/as de baixa cualificación menores de 55 anos	631
2. Calidade no emprego (nº de traballadores que verían modificadas as súas condicións de emprego) (descontados colectivos anteriores)	
Estabilidade no emprego	5.014
Emprego por conta propia societario (socios de sociedades)	2.717
Emprego por conta allea (en emprego de forma continuada)	2.297
Maiores salarios	39.997
3. Igualdade de oportunidades (nº de traballadores que verían modificadas as súas condicións de emprego)	
Maior facilidade para coller excedencias	112
Menor fenda salarial de xénero	20.289
4. Oferta de servizos sociais e educativos (nº de traballadores que deixarían de traballar nestes sectores)	13.955
Servizos á dependencia e outros servizos sociais	9.677
Servizos educativos	4.278

Fonte: Elaboración propia a partir da Mostra Continua de Vidas Laborais (2017). Datos referidos a xaneiro de 2018.

2.3. O impacto dos principios da economía social en termos monetarios

No ámbito deste estudo identificáronse importantes efectos positivos dos principios da economía social para os que non foi posible obter unha medición ou unha valoración monetaria por falta de metodoloxías axeitadas ou por exceder amplamente o alcance deste estudo. Como consecuencia diso, as estimacións do beneficio da economía social están infravaloradas.

Mesmo coa consideración anterior, **os beneficios totais netos** (directos e indirectos) que os principios da economía social galega achegan á sociedade cífranse en 851,2 **millóns de euros anuais, o que equivale ao 1,36% do PIB de Galicia do ano 2018** (Táboa 3). Do importe total estimado, **o 43,0% está vinculado á creación de oferta en dependencia e educación, o 24,4% ás mellores condicións de emprego e o 21,0% á creación de emprego para colectivos con problemas de empregabilidade**. Por axentes, os principais beneficiarios dos principios da economía social son os fogares, que reciben 564,6 millóns de euros anuais en

rendas salariais netas, o que representa o 66,3% do total dos beneficios netos. En segundo lugar, están as administracións públicas, cuxo beneficio ascende a 261,2 millóns de euros anuais, o que representa o 30,7% do total. E, por último, as empresas, que obteñen un beneficio neto duns 25 millóns de euros anuais (un 3,0%).

Táboa 3. Contribución anual dos valores e principios da economía social á economía galega. Impacto contabilizado en euros.

	TOTAL	%
BENEFICIOS DIRECTOS	829.269.854	97,4%
A. Xeración de emprego máis inclusivo e no ámbito rural	178.637.303	21,0%
Traballadores/as con discapacidade	82.435.398	9,7%
Traballadores/as en risco ou situación de exclusión social	4.159.632	0,5%
Traballadores/as maiores de 55 (sen discapacidade)	26.745.595	3,1%
Traballadores/as de baixa cualificación menores de 55 anos	12.132.695	1,4%
Mulleres maiores de 45 anos (non considerados nas epígrafes anteriores)	5.819.415	0,7%
Outros traballadores/as do rural (non considerados en anteriores epígrafes)	47.344.568	5,6%
B. Melloras condicións de emprego	207.457.064	24,4%
Estabilidade no emprego	39.414.851	4,6%
Maiores salarios	168.042.213	19,7%
C. Empresas máis igualitarias (menor fenda salarial de xénero)	77.148.265	9,1%
D. Creación de oferta en dependencia e educación	366.027.222	43,0%
BENEFICIOS INDIRECTOS	21.926.901	2,6%
A. Xeración de emprego máis inclusivo e no ámbito rural	15.784.892	1,9%
B. Melloras condicións de emprego	6.142.009	0,7%
C. Empresas máis igualitarias	n.d.	n.d.
D. Creación de oferta en dependencia e educación	n.d.	n.d.
BENEFICIOS TOTAIS	851.196.755	100,0%

Fonte: Elaboración propia. Datos referidos ao ano 2018